

ЦИВІЛІСТИКА

БОРОВСЬКА І. А.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
і процесу
(Національна академія внутрішніх
справ)

УДК 347.91/.95

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.7>

**ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ У СИСТЕМІ
ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА**

Стаття присвячена дослідженню принципу правової визначеності як загальноновизнаного принципу права, його юридичної природи, сутності та місця у системі принципів цивільного судочинства. У контексті вироблення теоретичних положень щодо ролі загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права у процесі гармонізації вітчизняного цивільного процесуального законодавства, наближення його до світових стандартів і підвищення ефективності правосуддя розглядаються новітні законодавчі підходи до посилення імперативного впливу принципів цивільного судочинства, які на позитивному рівні не відображені у конституційних нормах і ЦПК України, але притаманні моделі міжнародного цивільного процесу та сформовані судовою практикою Європейського суду з прав людини.

У статті досліджуються теоретичні розробки та доктринальні наукові підходи до принципу правової визначеності як елемента принципу верховенства права, а також його юридичної природи, поняття та сутності. Досліджено окремі аспекти історичного розвитку концепції правової визначеності, її витoki та розвиток правових учень щодо місця і ролі відповідного принципу у процесі нормотворчої діяльності та правозастосування. На підставі теоретичних наукових доробок і аналізу вітчизняного цивільного процесуального законодавства, судової практики сформовано наукову позицію щодо сутності принципу правової визначеності як принципу цивільного судочинства та його генетичного і функціонального зв'язку з іншими принципами (основними засадами) здійснення правосуддя. Визначено зміст принципу правової визначеності, який розглядається як сукупність складників вимог нормотворчого та правозастосовного характеру, зокрема вимог до визначеності законодавства, відповідно до якого суд вирішує цивільні справи та вимоги до визначеності судових рішень. Також за наслідками аналізу таких вимог проведено їх диференціацію на групи.

У зазначеній площині розглянуто судову практику Європейського суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України щодо розуміння та тлумачення принципу правової визначеності.

Ключові слова: принцип цивільного судочинства, загальноновизнаний принцип права, правова визначеність, верховенство права, Європейський суд з прав людини, передбачуваність закону, визначеність судового рішення.

Borovska I. A. The principle of legal certainty in the system of principles of civil proceedings

The article is devoted to the study of the principle of legal certainty as a universally recognized principle of law, its legal nature, essence and place in the system of principles of civil justice. In the context of developing theoretical provisions on the role of universally recognized principles of international law in the process of harmonization of domestic civil procedure legislation, its approximation to world standards and improving the efficiency of justice, the latest legislative approaches to strengthen the imperative effect of civil justice principles are not reflected in constitutional norms. and the CPC of Ukraine, but are inherent in the models of international civil proceedings and formed by the case law of the European Court of Human Rights.

The article investigates theoretical developments and doctrinal scientific approaches to the principle of legal certainty as an element of the principle of the rule of law, as well as its legal nature, concept and essence. Some aspects of the historical development of the concept of legal certainty, its origins and the development of legal doctrines on the place and role of the relevant principle in the process of rule-making and law enforcement are studied. On the basis of theoretical scientific achievements and analysis of domestic civil procedural law, case law formed a scientific position on the essence of the principle of legal certainty as a principle of civil justice and its genetic and functional relationship with other principles (basic principles) of justice. The content of the principle of legal certainty, which is considered as a set of constituent requirements of rule-making and law enforcement nature, in particular, requirements for certainty of legislation, according to which the court decides civil cases and requirements for certainty of court decisions, and their analysis is differentiated into groups.

The case law of the European Court of Human Rights and the decision of the Constitutional Court of Ukraine on the understanding and interpretation of the principle of legal certainty are considered in this area.

Key words: *principle of civil proceedings, generally accepted principle of law, legal certainty, rule of law, European Court of Human Rights, predictability of law, certainty of court decision.*

Вступ. Сучасні інтеграційні процеси, які відбуваються на міжнародному рівні, сприяють зближенню правових систем, що зумовлюється запозиченням світового досвіду і приведенням національного законодавства у відповідність до таких стандартів, які змогли б забезпечити реалізацію проголошених світових правових ідей, у котрих зафіксовано найвищі людські цінності. У цій площині важливого значення набуває реформування вітчизняного цивільного процесуального законодавства з метою приведення його у відповідність до світових стандартів шляхом уніфікації та гармонізації його норм із положеннями міжнародного та зарубіжного цивільного процесу.

На шляху оптимізації, модернізації та забезпечення соціального призначення правосуддя як системи, спрямованої на збереження правопорядку, забезпечення стабільності та міцності цивільного обороту [1, с. 379], нагальним є визнання концепції захисту прав людини як основного чинника цивільного судочинства та врахування основних ідей і засад здійснення правосуддя, відображених у міжнародних правових договорах, зокрема Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. та судовій практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Такими основоположними ідеями (принципами), на яких має ґрунтуватися будь-яка галузь права, є загальновизнані принципи права, що в науці цивільного процесуального права розглядаються як основа модернізації цивільного судочинства [2, с. 7], тобто як відправні ідеї для побудови ефективної моделі цивільного процесу.

Розглядаючи проблему оптимізації та модернізації вітчизняного цивільного судочинства в контексті дослідження впливу основоположних його засад як імперативних регуляторів розвитку на формування і побудову такої моделі цивільного процесу, спроможної забезпечити виконання завдання цивільного судочинства, а саме справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК України), варто звернути увагу на принцип правової визначеності.

Враховуючи актуальність і важливість тематики принципів цивільного судочинства та її значення для розвитку науки цивільного процесуального права, дослідженню принципів цивільного судочинства, їхньому місцю у системі цивільного процесуального права присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як: А.В. Андрушко, В.С. Букіна, Ю.В. Білоусов, П.Д. Гуйван, М.А. Гурвич, В.В. Комаров, В.А. Кройтор, О.В. Немировська, С.П. Погребняк, А.М. Приймак, І.М. Резніченко, В.М. Семенов, Г.П. Тимченко, О.В. Шутенко та ін.

Водночас більшість пошуків вітчизняних вчених базувалася на теоретичних розробках і аналізі цивільного процесуального законодавства до внесення докорінних змін у ЦПК України та започаткування кардинально нових підходів до систематизації принципів цивільного судочинства і визначення місця загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права як принципів цивільного судочинства у системі цивільного процесуального законодавства. Наведене відображалось у неоднозначних позиціях дослідників щодо визначення сутності загальноновизнаних принципів права та їх належності до принципів цивільного процесу. Незначна увага приділялася і загальноновизнаним принципам, які на позитивному рівні не відображені у конституційних нормах і ЦПК України, у т. ч. і принципу правової визначеності. Такі принципи здебільшого розглядалися у доктринальному та концептуальному значенні.

Постановка завдання. Наведене свідчить про необхідність наукових розвідок у цій сфері, що опосередковується метою дослідження – аналізом сутності принципу правової визначеності як загальноновизнаного принципу в системі принципів цивільного судочинства.

Результати дослідження. Звертаючись до юридичної природи та сутності принципу правової визначеності як загальноновизнаного принципу в системі принципів цивільного судочинства, варто зазначити, що у різні періоди історичного розвитку науки цивільного процесуального права висловлювалися неоднозначні підходи до визначення сутності загальноновизнаних принципів права, їх належності до принципів цивільного процесу і до сфери права взагалі. Так, деякі з науковців ставили під сумнів притаманність таким принципам імперативного та нормативного значення, а кваліфікували їх здебільшого як ідеї правосвідомості та правової науки, такі, що мають доктринальний характер [3, с. 5], які прямо не закріплені в Конституції або ЦПК, а тому у правовому сенсі не можуть бути принципами цивільного процесуального права, мають доктринальний характер і перебувають не у сфері права, а у сфері правосвідомості [4, с. 95].

Беззаперечним є твердження, що загальноновизнані принципи права мають доктринальний характер, але водночас слід погодитися з думкою, висловленою ученими Харківської наукової школи цивільного процесу, що, хоча за походженням загальноновизнані принципи та норми міжнародного права як принципи цивільного судочинства мають наднаціональний характер і закріплюються у міжнародно-правових актах чи прецедентах, але, з урахуванням положень ст. 9 Конституції України щодо чинності міжнародних договорів, є частиною національної правової системи [5, с. 132]. Тим більше, така наукова позиція надалі відобразилася й у ЦПК України після внесення змін Законом України від 3 жовтня 2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» і закріплення на позитивному рівні положення про віднесення практики Європейського суду з прав людини до джерела права (ч. 4 ст. 10 ЦПК України). Оскільки загальнонови-

знані принципи та норми міжнародного права мають наднаціональний характер і більшість із них сформовані практикою ЄСПЛ, такий законодавчий підхід посилив роль загальнови-знаних принципів не тільки як основоположних імперативних норм міжнародного права, а і як імперативних норм вітчизняного цивільного процесуального права, й унеможливив подальше відхилення від них у нормотворчій діяльності й у процесі їх правозастосування.

Особливу роль у правозастосовній діяльності відповідного міжнародного судового органу займає принцип правової визначеності (правової певності). Так, у цій площині варто звернути увагу на низку рішень ЄСПЛ, зокрема рішення від 1 липня 2008 р. у справі «Ліберті» та інші проти Сполученого Королівства» (*Liberty and Others v. the United Kingdom*), заява № 58243/00 (п. 59), рішення від 20 травня 2010 р. у справі «Курочкін проти України», заява № 42276/08 (п. 44) [6], рішення від 25 липня 2002 р. у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України, заява № 48553/99 (п. 72) [7], у яких принцип правової визначеності розглядається ЄСПЛ як один із основних елементів верховенства права та розуміється у багатоаспектному значенні, зокрема у якості, доступності (зрозумілості) та передбачуваності закону.

Концепція правової визначеності бере початок ще із часів Стародавніх Греції та Риму, де вперше звернули увагу на важливість точності та передбачуваності закону [8, с. 93]. На необхідність дотримання правової визначеності та передбачуваності закону як однієї із «ключових рис верховенства права» [8, с. 93], «ідеалу особистої свободи, необхідного елементу політичної та правової системи» [9, с. 113] указували філософи та реформатори правової думки минулих часів, зокрема Бруно Леоні, Альберт Дайсі.

З аналізу історичного розвитку концепції правової визначеності випливає, що більшість тогочасних учених висловлювали думку, успадковану сучасним правовим вченням, за якою закони мають бути доступними, зрозумілими, чіткими та зверненими у майбутнє.

Європейський принцип правової визначеності походить від німецького принципу *Rechtssicherheit* (у перекладі – правова безпека), метою якого є забезпечення чіткості змісту законодавства і який переважно застосовується у справах щодо ретроактивної дії законодавства [10, с. 340–341].

У науці цивільного процесуального права правову визначеність розглядають у суб'єктивному й об'єктивному аспектах. У суб'єктивному аспекті правова визначеність відбиває інтерсуб'єктивну природу права, його усвідомлення суб'єктом права, виходячи із природності права і насамперед основних прав і свобод людини. В об'єктивному – правова визначеність відбиває наявні умови функціонування механізму правового регулювання виходячи з обов'язків держави забезпечити реалізацію правових норм відповідно до їхнього призначення та в інтересах суб'єктів права [5, с. 142].

Щодо сутності та поняття правової визначеності, то у правовій доктрині така категорія аналізується і розкривається як елемент принципу верховенства права, а вимоги, що впливають із принципу правової визначеності, здебільшого адресуються нормативно-правовим актам [11].

Вперше концептуальний підхід до принципу правової визначеності як складової частини верховенства права був запропонований Ф. Хайеком. На його думку, правова визначеність має місце тоді, коли загальні нормативні положення сформульовані належним чином і відомі всім, відповідно, забезпечують громадян можливістю планувати свою поведінку з погляду її правових наслідків, а ті обставини, які перебувають за межами поля зору, не мають бути підставою для застосування до особи примусу. Правова визначеність є вимогою для державної влади, котра в усіх своїх діях має бути зв'язана правилами, зафіксованими й оголошеними заздалегідь, які роблять можливим передбачення з усією вірогідністю і явною визначеністю того, як влада використовуватиме свої примусові засоби за певних обставин [12, с. 218].

Надалі така концепція була підтримана ученими, які залежно від прояву досліджуваного принципу в матеріальному чи процесуальному праві розглядали і деталізували його у двох площинах, а саме як такий, що виявляється у вимогах нормотворчого характеру до чіткості, зрозумілості, передбачуваності та несуперечливості нормативно-правових актів,

і такий, який виявляється у поєднанні вимог нормотворчого та правозастосовного характеру, зокрема як вимоги визначеності законодавства, відповідно до якої суд вирішує цивільні справи та вимоги до визначеності судових рішень.

Так, Й.О. Покровський зазначає, що за умов верховенства права правові норми мають відповідати принципу правової визначеності (цей принцип також називають юридичною безпекою або правовою стабільністю), стрижнем якого є передбачуваність. У своїх наукових розробках він доходить висновку, що вимогами, які випливають із принципу правової визначеності, є оприлюднення заздалегідь правових актів, їхня дія на майбутнє, а також ясність, точність, чіткість, несуперечливість [13, с. 89].

Всебічний і слушний підхід до визначення сутності принципу правової визначеності здійснений вітчизняним ученим С. Погребняком, котрий аналізує принцип правової визначеності як «спеціальний і більш детальний принцип», що базується на принципі верховенства права. Зміст принципу правової визначеності він розглядає через призму структури складників вимог, які становлять його зміст і диференціюється на дві групи: вимоги до нормативно-правових актів і вимоги до їх застосування. У свою чергу, вимоги до нормативно-правових актів можуть бути поділені на вимоги змістові та процедурні. Серед змістових вимог насамперед слід виділити такі: акти мають бути зрозумілими (доступними), несуперечливими та повинні пропонувати повне врегулювання суспільних відносин, не допускаючи існування прогалін. Найважливішими процедурними вимогами є: вимога про обов'язкове оприлюднення актів; вимога, що забороняє зворотню силу актів; вимога розумної стабільності права; вимога послідовності правотворчості; вимога надання достатнього часу для змін у системі правовідносин, викликаних прийняттям нового закону [14, с. 35–36].

До застосування нормативно-правових актів принцип правової визначеності зумовлює низку таких вимог, а саме: нормативно-правові акти повинні виконуватися; повинна існувати практика уточнення (конкретизації) змісту нормативно-правових актів; має існувати практика одноманітного застосування закону; рішення судів щодо застосування закону мають бути остаточними й обов'язковими та підлягати виконанню [15, с. 51–53].

Слід підтримати наведену наукову позицію, за якою принцип правової визначеності є одним зі спеціальних принципів, у котрому деталізується верховенство права, що визначає роль і значення досліджуваного принципу та дотримання тих вимог, які становлять його зміст, зокрема при здійсненні правосуддя.

Як слушно зазначає В.В. Комаров, верховенство права є загальновизнаною, імперативною нормою міжнародного права та має найвищу юридичну силу. Це означає, що позитивне право має відповідати положенням цієї норми, інакше воно повинно визнаватися юридично недійсним, а національні суди мають безпосередньо його застосовувати при ухваленні рішення [5, с. 132].

А.М. Примак поряд із групами вимог, які випливають із принципу правової визначеності (вимог до визначеності законодавства та вимог до визначеності судових рішень), включає третю групу – вимоги до визначеності повноважень державної влади, що передбачають чіткий розподіл повноважень між гілками державної влади, наявність спеціального дозвільного типу правового регулювання діяльності органів державної влади, чітке визначення меж дискреційних повноважень і виключне законодавче закріплення повноважень органів державної влади [16, с. 54–55].

Таким чином, у вітчизняній літературі правова визначеність інтерпретується як один із загальних і складних за змістом принципів правової системи, який, зокрема, включає низку вимог до прийняття, дії та застосування нормативно-правових актів, а також обов'язковості виконання судових рішень [17, с. 83], тобто у багатоаспектному розумінні, що виявляється через вимоги не тільки нормотворчого (вимоги до норм права), а і правозастосовного (вимоги до судових рішень) характеру.

Для визначення сутності принципу правової визначеності як загальновизнаного принципу в системі принципів (основних засад) цивільного судочинства важливого значення набуває дослідження його через призму завдання цивільного судочинства, яким є справед-

ливий, неупереджений і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч. 1 ст. 2 ЦПК України), тобто виокремлення тих елементів і ознак, що мають значення для його виконання.

У цій площині поряд із вищенаведеним розумінням принципу правової визначеності, сформованим практикою ЄСПЛ, і науковими підходами до визначення сутності досліджуваного принципу звернемо увагу на тлумачення принципу правової визначеності Конституційним Судом України та Судом Європейського Союзу.

Так, позицію щодо розуміння правової визначеності Конституційний Суд України сформулював у рішенні від 22 вересня 2005 р. у справі № 5-рп/2005 (щодо постійного користування земельними ділянками) [18], у якому зазначається, що «із конституційних принципів рівності та справедливості випливає вимога визначеності, ясності та недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці та неминуче призводить до сваволі» (пп. 5.4 п. 5). У рішенні від 29 червня 2010 р. у справі №17-рп/2010 Конституційний Суд України також звертає увагу на те, що «одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями» (пп. 3.1 п. 3) [19]. З аналізу указаних положень у рішенні від 20 грудня 2017 р. у справі № 1-5/2017 щодо відповідності Конституції України (конституційності) п. 7 ч. 2 ст. 42 Закону України «Про вищу освіту» Конституційний Суд України виокремлює основні вимоги принципу правової визначеності – чіткість, зрозумілість й однозначність правових норм, зокрема їхню передбачуваність (прогнозованість) і стабільність (пп. 2.1 п. 2) [20].

Таким чином, виходячи зі змісту розглянутих вище рішень, до вимог правової визначеності Конституційний Суд України відносить: 1) ясність, недвозначність правової норми на рівні правотворчої діяльності, що унеможливить неоднакове застосування закону до подібних правовідносин, оскільки неясність і двозначність таких норм є підґрунтям для можливості їх необмеженого трактування і зловживань у правозастосовній діяльності, у т. ч. при ухваленні судових рішень; 2) передбачуваність правових норм, тобто можливість із їхнього змісту «відокремити правомірну поведінку від протиправної» та передбачити майбутні правові наслідки, які неминуче настануть у разі порушення закону; 3) стабільність правових норм. Відповідні вимоги Конституційний Суд України пов'язує із конституційними принципами рівності та справедливості.

Правова визначеність визнана Судом ЄС як загальний принцип права ЄС, хоча прямо не фігурує і в установчих договорах Європейського Союзу [21, с. 178]. До цього принципу входять такі складники, як непорушність і нескасовуваність набутих законних прав (*vested rights*); незворотність закону і неможливість застосування закону до особи, котра не могла знати про його існування (*non-retroactivity*); законні очікування (*legitimate expectations*) – право особи у своїх діях розраховувати на сталість чинного законодавства, а також поняття давності; право особи на використання зрозумілої мови в судовому процесі тощо [22, с. 139].

Наведене розуміння правової визначеності як загальноновизнаного принципу права у системі принципів цивільного судочинства свідчить про генетичний зв'язок указанного принципу із конституційними принципами, а також функціональний зв'язок з іншими принципами цивільного судочинства, зокрема принципу обов'язковості судового рішення, що виявляється у забезпеченні законних очікувань особи у своїх діях розраховувати на сталість чинного законодавства, а також на остаточність і сталість судового рішення.

Висновки. Таким чином, принцип правової визначеності за своєю юридичною природою є загальноновизнаним принципом у системі принципів цивільного судочинства, який переважно сформований судовою практикою органів міжнародної судової юрисдикції – ЄСПЛ, закріпленою на позитивному рівні у цивільному процесуальному законодавстві України як джерело права (ч. 4 ст. 10 ЦПК України), має генетичний зв'язок із конститу-

ційними принципами, зокрема принципами рівності та справедливості. Принцип правової визначеності є спеціальним принципом, у якому деталізується верховенство права, та складається із сукупності вимог, що можна диференціювати на три групи: 1) вимоги правотворчого характеру до законодавства, відповідно до якого суд ухвалює рішення, що полягає у чіткості, доступності для розуміння, однозначності норми при тлумаченні її змісту, а також передбачуваності; 2) вимоги правозастосовного характеру до визначеності судових рішень, які виявляються у забезпеченні однакового застосування судом норм права у подібних правовідносинах при вирішенні цивільної справи, остаточність і сталість судового рішення; обов'язковість судових рішень до виконання, а також зрозумілість змісту судового рішення; 3) вимоги до визначеності процесуальної процедури розгляду цивільних справ, правил розмежування юрисдикції судів у цивільному процесі.

Список використаних джерел:

1. Притика Ю.Д. Тенденції розвитку цивільного процесу України. *Актуальні проблеми приватного права України* / відп. ред. Р.А. Майданик, О.В. Кохановська. Київ : ПрАТ «Юридична практика», 2014. С. 373–394.
2. Клевцов Н.А. К вопросу о модернизации гражданского правосудия. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2011. № 9. С. 7–9.
3. Букина В.С. Принципы советского гражданского процессуального права (теоретические вопросы, понятия и системы) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Ленинградский гос. ун-т им. А.А. Жданова. Ленинград, 1975. 22 с.
4. Демичев А.А. К вопросу о принципах гражданского процессуального права. *Вестник Саратовской государственной академии права*. 2005. № 1 (42). С. 92–98.
5. Курс цивільного процесу : підручник / Комаров В.В., Бігун В.А., Баранкова В.В. та ін. ; за ред. В.В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
6. Рішення Європейського суду з прав людини від 20 травня 2010 р. у справі «Курчкін проти України», заява № 42276/08. *Офіційний вісник України*. 2012. № 81. С. 315. Ст. 3301.
7. Рішення Європейського суду з прав людини від 25 липня 2002 р. у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України», заява № 48553/99. *Офіційний вісник України*. 2003. № 44. С. 321. Ст. 2344.
8. Матвєєва Ю.І. Поняття та розуміння принципу правової визначеності. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Юридичні науки*. 2017. Т. 200. С. 93–97.
9. Леони Бруно. Свобода и закон. Москва : ИРИСЭН, 2008. 308 с.
10. Reynolds Paul. Legitimate Expectations and the Protection of Trust in Public Officials. *Public Law*. Vol. 2011. P. 330–352.
11. Богачова Л.Л. Принцип правової визначеності в Європейському і національному праві (змістовна характеристика). *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_74.
12. Хайек Ф.А. фон. Право, законодательство и свобода: современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / пер. с англ. Москва : ИРИСЭН. 2006. 644 с.
13. Покровский И. Основные проблемы гражданского права. Москва, 1998. 380 с.
14. Погребняк С. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 1 (44). С. 26–36.
15. Погребняк С. Вимоги до нормативно-правових актів, що впливають з принципу правової визначеності. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 3 (42). С. 42–53.
16. Примак А.М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». Юридичні науки*. 2010. Т. 103. С. 53–55.
17. Гультай М., Кияниця І. Правова визначеність у рішеннях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 5. С. 83–93.

18. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-17/2005 від 22 вересня 2005 р. (справа про постійне користування земельними ділянками). *Офіційний вісник України*. 2005. № 39. С. 95. Ст. 2490. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>.

19. Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-25/201029 червня 2010 р. щодо відповідності Конституції України (конституційності) абз. 8 п. 5 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію». *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 5. С. 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text>.

20. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2017 р. у справі № 1-5/2017 щодо відповідності Конституції України (конституційності) п. 7 ч. 2 ст. 42 Закону України «Про вищу освіту». *Офіційний вісник України*. 2018. № 18. С. 71. Ст. 619. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17#Text>.

21. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія. Харків : Право, 2008. 240 с.

22. Право Європейського Союзу. Загальна частина : підручник / Опришко В.Ф., Омельченко А.В., Фастовець А.С. ; відп. ред. В.Ф. Опришко. Київ : КНЕУ, 2002. 460 с.

ГРАМАЦКИЙ Э. М.,

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры гражданского права
(Институт права

Киевского национального университета
имени Тараса Шевченко)

УДК 341.9.019

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.4.8>

ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ КАК СТИМУЛ ДЛЯ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ЧАСТНОГО ПРАВА

В статье подробно проанализированы отдельные аспекты, значение и взаимосвязь рекодификации гражданского законодательства и адаптации частного законодательства Украины к требованиям Европейского Сообщества для международного частного права. Вышеуказанные явления исследуются в свете активных процессов интеграции Украины в европейское и мировое пространство, что в то же время объясняет стадию коренных изменений в национальной системе частного права.

Особое внимание уделяется анализу положений Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом от 27 июня 2014 г., которое стало основой для углубления процессов демократизации и либерализации во всех сферах жизни, в т. ч. и в сфере регулирования частноправовых отношений, осложненных иностранным элементом.

Детальному анализу подвергнуты понятие, признаки и значение адаптации в праве в контексте евроинтеграционных изменений. Проанализированы различные подходы ученых к характеристике этого понятия. Указывается, что адаптация национального законодательства Украины к законодательству Европейского Союза является длительным и многоэтапным процессом, план которого закреплен на уровне международных договоров, в т. ч. и в Соглашении об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом от 27 июня 2014 г. Особое внимание обращается на анализ положений Соглашения об ассоциации, которые непосредственно посвящены международному частному праву.

